

kijöttem a fülkéből, gondoltam, mégis csak illene megköszönni a pilótának, hogy felvitt. Átszóltam neki. Levette sisakját és szemüvegét és . . . megint a hideg szaladgált rajtam — „Nem szégyelled magad Borisz“ — kiabáltam — „hát ki mászkál zentül a tenger fenekén?“ — „Néha majd oda is eljutok — nevetett — most sok pilótára van szükségünk.“ — Kiabálni akartam, haragudni akartam, de nem tudtam. Borisz nevetett, Netoeska nevetett, mindenki nevetett körülöttem. Mennyit is nevet ez a mai fiatal-ság!

(G. Ryklin).

A magyar agrárszocializmus kezdetei

és az első parasztiró, aki bíróság elé került

Részlet Kovács Imrénének „A kivándorlás“ című könyvéből

Az egész ország felfigyelt az 1891—94 közötti orosházai, békésabai, battonyai és hódmezővásárhelyi forrongásokra: a parlamentben interpelláltak, miniszterek nyilatkoztak, a külföld is érdeklődött, sőt még a Magyar Tudományos Akadémia is megmozdult és megbízta Gaál Jenőt az agrárszocialista mozgalom történetének a megírásával. De a magyar (nagy) gazda érdekek védelmezője, az OMGE (orsz. magy. gazdasági egyesület) sem akart elmaradni az Akadémia mögött és az 1894. évi június 20-án tartott igazgató-választmányi ülésén kiküldte akkori ügyvezető titkárát, Rubinek Gyulát a kérdés helyszíni tanulmányozására és megbízta, hogy terjessze elő a mindjobban terjedő agrárszocialista mozgalom elfojtásának legcélszerűbb módját.

Rubinek Gyula becsületesen teljesítette kötelességét, mert bejárta az egész Alföldet és külön jelentésben számolt be tapasztalatairól. Mindenekelőtt megállapította, hogy az agrárszocialista mozgalom mélyen benne gyökerezik a magyar viszonyokban, de kitörésre még nem volt érett: azt a hatósági közegek erőszakos és tapintatlan fellépése váltotta ki. Majd végigvezeti az alföldi társadalom kialakulását és őszintén vázolja a földmunkásság mostoha helyzetét. Az Alföldön csak hivatalnokok, gazdag parasztok és szegény agrárproletárok vannak, akik egymástól elzárkózva s egymást gyűlölve élnek. A hivatalnok osztály gyarmatnak tekinti a magyar síkságot és állását is gyarmati szolgáltatként fogja fel. A gazdag parasztok valami megbonthatatlan és terméketlen konzervatívizmusban rekedtek meg: az agrárproletárok pedig a történelmi lázadások emlékeivel és a jövő reménytelenségével szítják forradalmi vágyaikat. Elhibázott politika ezen hatósági intézkedésekkel segíteni, mert hiszen strukturális bajokról van szó és csak strukturális megoldás segítené. Végezetül összefoglalja a látottakat és a következőket mondja: „Az alföldi szociális mozgalom elsősorban agrárkérdés, mert a bajok kútforrása a kenyér. Az agrárszocialista mozgalom egy másodlagos tünet s eredendő oka a mezőgazdaság súlyos helyzete mely egyaránt nyomja a gazdát

és a munkást . . . Tévedés azonban azt hinni, hogy ez tisztán helyi kérdés, az Alföld speciális baja, mert igaz ugyan, hogy helyi viszonyokban rejlik a baj csírája, de azért az alföldi agrárszocialista mozgalmak az egész ország nyugalmát és társadalmát veszélyeztetik s így kötelessége nemcsak a törvényhozásnak, hanem az egész társadalomnak, hogy foglalkozzék a kérdéssel.“

Rubinek félig-meddig rátalált az agrárszocialista mozgalom rugóira, de a végső konzekvenciákat nem merte levonni. Érdekvéviselési ember lévén, természetesen más szempontból nézett, mindent és ezért sokszor naívnak látszik a felfogása. Amikor előterjesztette „legcélravezetőbb“ megoldási tervzetét, nem tudta megtagadni az OMGE szellemét és a munkások szigorú tartását ajánlotta, illetve a gazda és a munkás közötti viszony rendezését törvényes keretekkel kívánta megvalósítani — a gazda érdekében. A kérdés érdemleges megoldására pedig a következőket mondta: „A földbirtok, illetve a gazda nyújtotta eddig a keresetet a munkásnak; a földbirtokot, illetve a gazdát sújtják első sorban a mostoha gazdasági viszonyok. A gazdát kell tehát elsősorban talpraállítani, a gazda megélhetését kell elsősorban biztosítanunk, a földbirtok jövedelmezőségét kell fokoznunk s akkor következve oda is hatottunk, hogy a munkásnak keresetet biztosítsunk.“ A magyar feudalizmus fellegvára magáévá tette ezt a felfogást és az agrárszocialista bajok elleni orvosszernek — a nagybirtokosok megsegítését ajánlotta.

Valamit tehát tenni kellett: ezért Reissig Ede békési főispánt kinevezték kormánybiztosnak, hogy vessen véget az alföldi zavargásoknak. Reissig Ede kéréseivel szemben szigorral fogott hozzá feladata végrehajtásához, de az agrárszocializmus terjedését nem tudta megakadályozni, mert a tűz harapódzott tovább. Békés, Csanád, Csongrád, Arad, Bihar és Hajdú vármegyék már égtek . .

Határozott formát ugyan sohasem tudott felvenni a mozgalom, mert míg egyik évben óriási energiák feszültek a robbanásra, a következő évben minden elnyugodott. Ez a nagy társadalmi osztály a pillanatnyi politikai szituációk és a folyton alakuló konjunkturák szerint volt megfogható. Eleinte a szociáldemokrata párt próbálkozott a megszervezésükkel, de nem sok eredménnyel. 1890-ben pl. csak két földművesdelegátus jelent meg a pártkongresszuson. 1894-ben 16ra emelkedett a számuk és ekkor elhatározták, hogy egy önálló földmunkáskongresszus megrendezésével az ország közvéleménye elé viszik nyomorúságos helyzetüket és kielégítő megoldást kérnek. 1896. december 25-én és 26-án Budapesten, majd 1897. február 14-én, 15-én és 16-án Cegléden ült össze az első földmunkáskongresszus. Ezeken az értekezleteken már a munkásság soraiból kinőtt vezérek szerepeltek élükön a híres Csizmadia Sándorral. Sorra tárgyalták a mezőgazdasági munkásokat érdeklő összes kérdéseket. Meglepő tájékozottsággal mutattak rá a mezőgazdasági termelés fejlődését akadályozó okokra. Kimutatták, hogy addig el sem képzelhető a magyarországi gazdasági, szociális, politikai és társadalmi viszonyok javulása míg az összeomlását túlélő feudális munkarendeztet meg nem szüntetik és ezért határozati javaslatot fogadtak el a munkaidő- és a

munkabérkérdés rendezésére. A napi 16—18 órás munkanapok helyébe reggel 6 órától este 6 óráig tartó 12 óras — 2 órai pihenővel megszakított — munkanapot; a fizetésekre vonatkozólag bármily természetű mezőgazdasági munkánál pénzbeli és munkaórák szerinti díjazást; politikai jogok tekintetében pedig a legszélesebb rétegeket politikai jogfosztottsága ellen tiltakozva, minden 20 éven felüli állampolgárnak teljes szavazati jogot követeltek.

Természetesen egyiket sem kapták meg, holott a sajátosan magyar agrárszocialista mozgalom — melyet nem lehetett nemzetközi relációba állítani, mer hiszen másutt a világon nem volt párja —, a mezőgazdasági munkásság jogait kiharcolva, egy komoly népidemokrácia alapját vetette volna meg, hogy ez a szümagyar réteg örökös rezervoárja legyen a magyar életnek, melyre mindig számíthatott volna az ország. Csak tudomásul kellett volna vennie, hogy ők is emberek, jó magyar emberek, akiknek szintén joguk van az élethez. Ehelyett vezérüket, Csizmadia Sándort állandó agitációjáért, melyet írásban és szóban folytatott már előbb, 1896. december elsején 25 éves korában az ügyészség izgatással vádolva bíróság elé állította. Ő volt az első parasztíró, akit sajtóvétségért porbe fogtak és esküdtszéki tárgyalása iránt országos érdeklődés nyilvánult meg. Csizmadia védekezésében a nagy nyomorra, a munkások reménytelen helyzetére és politikai jogtalanságára hivatkozott. Örökké aktuális szavai tompán zuhogtak a tárgyalási terem csendjébe —: védőbeszédét érdemesnek tartjuk a következőkben ismertetni:

„Tisztelt esküdtszék. Mindenekelőtt etőreboocsátom, hogy nem azért kívánok felszólalni, mintha védekezni akarnék, hanem, hogy megmagyarázzam, mi indított engem olyan cikk írására, amely állítólag osztályelleni izgatást foglal magában és ezért az ügyészségnek azt inkriminálni kellett.

Ha mi, a föld szegény népe az inség és nyomorúság hatása alatt egy, a viszonyokhoz mérten még nagyon is szelíd hangon cikket írunk elkeseredésünkben, azért az államügyész úrnak még nem kellene olyannyira félteni az államot; vagy ha csakugyan államveszélyes az a cikk, akkor esküdtszék elé kell állítani azokat akik olyan dolgokat hoztak létre, amin más jobbérzésű emberek felháborodnak. Hanem az államügyész úr ezt nem teszi: ehelyett esküdtszék elé állít engem, azért mert felháborító dolgokon igenis felháborodok. Vádol, hogy miért van szemem és vérző szívem. Az ügyész úr azt mondta, hogy a haza erősbödése hozza majd létre a jogegyenlőséget és hogy valakinek jogai lehessenek, ahhoz megkívántatik bizonyos képesség . . . És nem furesa-e az, hogy amikor a munkásokat kizárják mindenféle jogokból, azzal az indokolással, hogy azok gyakorlására még éretlenek; ugyanakkor esküdtszék elé állítanak osztályából, amelyet még azok közt is a legéretlenebbnek és legtudatlanabbnak tartanak, egy földmunkást és azzal vádolják, hogy meg akarta bontani a társadalom békéjét; hogy egymásra akarja úszítani a társadalmi osztályokat; hogy föl akar fordítani egy jól berendezett társadalmat. És mindezt a tudatlan paraszt tollal akarja keresztülvinni . . .

De nézzük meg közelebbről azokat a lázítókat, akik ilyen lel-

munkabérkérdés rendezésére. A napi 16—18 órás munkanapok helyébe reggel 6 órától este 6 óráig tartó 12 óras — 2 órai pihenővel megszakított — munkanapot; a fizetésekre vonatkozólag bármily természetű mezőgazdasági munkánál pénzbeli és munkaórák szerinti díjazást; politikai jogok tekintetében pedig a legszélesebb rétegeket politikai jogfosztottsága ellen tiltakozva, minden 20 éven felüli állampolgárnak teljes szavazati jogot követeltek.

Természetesen egyiket sem kapták meg, holott a sajátosan magyar agrárszocialista mozgalom — melyet nem lehetett nemzetközi relációba állítani, mer hiszen másutt a világon nem volt párja —, a mezőgazdasági munkásság jogait kiharcolva, egy komoly népidemokrácia alapját vetette volna meg, hogy ez a szümagyar réteg örökös rezervoárja legyen a magyar életnek, melyre mindig számíthatott volna az ország. Csak tudomásul kellett volna vennie, hogy ők is emberek, jó magyar emberek, akiknek szintén joguk van az élethez. Ehelyett vezérüket, Csizmadia Sándort állandó agitációjáért, melyet írásban és szóban folytatott már előbb, 1896. december elsején 25 éves korában az ügyészség izgatással vádolva bíróság elé állította. Ő volt az első parasztíró, akit sajtóvétségért porbe fogtak és esküdtszéki tárgyalása iránt országos érdeklődés nyilvánult meg. Csizmadia védekezésében a nagy nyomorra, a munkások reménytelen helyzetére és politikai jogtalanságára hivatkozott. Örökké aktuális szavai tompán zuhogtak a tárgyalási terem csendjébe —: védőbeszédét érdemesnek tartjuk a következőkben ismertetni:

„Tisztelt esküdtszék. Mindenekelőtt etőreboocsátom, hogy nem azért kívánok felszólalni, mintha védekezni akarnék, hanem, hogy megmagyarázzam, mi indított engem olyan cikk írására, amely állítólag osztályelleni izgatást foglal magában és ezért az ügyészségnek azt inkriminálni kellett.

Ha mi, a föld szegény népe az inség és nyomorúság hatása alatt egy, a viszonyokhoz mérten még nagyon is szelíd hangon cikket írunk elkeseredésünkben, azért az államügyész úrnak még nem kellene olyannyira félteni az államot; vagy ha csakugyan államveszélyes az a cikk, akkor esküdtszék elé kell állítani azokat akik olyan dolgokat hoztak létre, amin más jobbérzésű emberek felháborodnak. Hanem az államügyész úr ezt nem teszi: ehelyett esküdtszék elé állít engem, azért mert felháborító dolgokon igenis felháborodok. Vádol, hogy miért van szemem és vérző szívem. Az ügyész úr azt mondta, hogy a haza erősbödése hozza majd létre a jogegyenlőséget és hogy valakinek jogai lehessenek, ahhoz megkívántatik bizonyos képesség . . . És nem furesa-e az, hogy amikor a munkásokat kizárják mindenféle jogokból, azzal az indokolással, hogy azok gyakorlására még éretlenek; ugyanakkor esküdtszék elé állítanak osztályából, amelyet még azok közt is a legéretlenebbnek és legtudatlanabbnak tartanak, egy földmunkást és azzal vádolják, hogy meg akarta bontani a társadalom békéjét; hogy egymásra akarja úszítani a társadalmi osztályokat; hogy föl akar fordítani egy jól berendezett társadalmat. És mindezt a tudatlan paraszt tollal akarja keresztülvinni . . .

De nézzük meg közelebbről azokat a lázítókat, akik ilyen lel-

ketlenül egymásra üszítják az embereket. Én szeretném, ha ügyész úr eljönne velem tavasszal kapálni 16 órát naponta 50 krajcár nap-szám mellett, pondrós szalonnán és agyonszáradt kenyéren; és a napi munka fáradalmait egy kapával vájt lyukban pihenné ki. Azután nyáron dolgoznék 20—22 órát ugyanolyan élelmezéssel és ősszel szintén, kukorica szedésben. Ha mindezeket megpróbálná és azután nézné meg az inkriminált cikket, azt bizonyára nem lázítónak, hanem ellenkezőleg nagyon gyengének találná. De vannak itt bizonyítható okok is. Én tudom, mint dolgoznak a maj-rokban a családapák hajnali 3 órától este 10 óráig 15 krajcár nap-szám mellett. Igen: és aki kételkedik szavaim igazságában, jőj-jön és majd elvezetem oda és meggyőződhetik róla.

Láttam az uradalmi cselédek családi életét, ahol 3—4 család van beszorítva egy lyukba, úgy hogy sokszor egy szobában 20—25 személy is lakik . . . Én láttam embert az éhségtől az utcaüsz-zeroskadni és láttam embert a saját zsirjába megfulladni. Az ilyen dolgok nem éppen alkalmasak arra, hogy az emberben a haza iránti lelkesedést fokozzák . . .

De különben is cikkem mit mond: mit gondolnak a jó urak, hogy talánmajd nyugodtan meghalunk éhen? Hát tisztelt esküd-tek, bizonyára az államügyész úr sem kívánkozik meghalni éhen és nincs az országban senki, aki éhen szeretne halni. De ezt az embertelenséget, amit velünk szemben a hatalom és a vagyonos osztály elkövet nem türhetjük szóltanul és nem kívánhatja senki, hogy ezért őket megdicsérjük. Én, tisztelt esküdt urak, a haza alatt nem értek egy darab földet, mert hiszen ha azt értenék, akkor csakugyan nem volna hazám. Hisz bárhová tegyem a lábom, azt mondva: ez az enyém — mindenütt elküldenék és azt mondják, eredj tovább, ez nem a tied. Tehát amikor én hazáról beszélek, akkor ezalatt a hazában uralkodó rendszert értem és azt csak szabad gyűlölnöm. Hisz abban tengernyi hibákat fedez fel más is. A napilapok naponta hozzák, hogy ez is hiba, az is hiba; mégsem büntetik meg őket. Én magyar vagyok, mert hiszen itt születtem ezen a földön és ezt nem is tagadom el és gyermekeknem sem fogom mondani, hogy tagadja meg . . . Katona is voltam és ha kell kiállok az ellenség elé megvédeni a hazát. És ez a haza szolgálataimért cserében még annyit sem ad, hogy egy községi választásnál szavazhassak.

Nagyon téved az államügyész úr, amikor azt mondja, hogy én itt nem azt mondom, amit munkástársaim előtt. Én igenis azt mondom itt, amit ott mondok. Ha engem az inség és a nyomor nem is tett volna agrárszocialistává azzá tett az, amikor láttam, hogy a hatalom milven elkeseredetten üldözi azokat, akik ez alá a zászló alá esküdtek . . . Szocialistává lettem, mert láttam, hogy csak annak a zászlaja alatt vannak azok az emberek, akiknek van eszméjük és csak azok az emberek azok, akik a szabadság, testvériség és egyenlőség ígéit nem csak jelszó gyanánt használják, hanem ha kell, készek azért szenvedni is.

Nem félek a börtöntől: kész örömmel megyek oda, ahol már aunyi társam szenvedett és szenved most is. Nekünk szocialisták-nak van egy bűvös erekyénk, amely vigasztalást nyújt a szenved-

dőknek, bátorságot és lelkesedést önt a küzdőkbe s ez: a bebörtönözötteknek névsora. És ha arról van szó, hogy ennek az ereklénynek a varázserejét még én is növeljem, mint agrárszocialista, miért ne tenném azt szíves örömmel közös ügyünk érdekében.

Büszkén megyek a börtönbe, mert én leszek az első földművelő, akit azért ítéltek el, mert tollal odanyúlt ahol fájt. És ez bizonyítja a legjobban, hogy a földmunkásság már nem olyan tudatlan, mint amilyennek tartják.

Beszédem bevégeztem. Azt hiszem, eléggé bebizonyítottam, hogy szivemben félelem nem áll: most Önök esküdt uraim vissza fognak vonulni, hogy ítéletet hozzanak. Nem kérek részemre semmit: nem mondom, hogy legyenek kiméletesek; nem mondom, hogy legyenek méltányosak: ítéljenek úgy, mint azt az Önök igazságérzete diktálja.“

Három hónapi fogházat kapott.

Kovács Imre

Földanyánk

*Ha majd az égi mezőkre megyek,
A nagy pusztára, hol a tejút vár rám;
A tejút, az örök szittya sereg,
Kései, tépett igricére várván,
Ha majd az égi mezőkre megyek.*

*Megdobban-e a vén rög, a magyar,
A tiszai táj fog-e sírni értem?
Mert megdőfött sok átkozott agyar,
Mert rónától olyan távol éltem,
Megdobban-e a szent rög, a magyar?*

*Hisz pogány gyula módjára szerettem
És sírva csókoltam fehér porát
S bár napnyugati álmokba temettem,
Tőle a testem és majd ő fog át,
Hisz pogány gyula módjára szerettem.*

*És testvérem a búsuló paraszt,
A méla és szilaj, a vére vérem,
A lusta magyar televény paraszt,
Hisz lelkem suttog a nagy jegenyékben,
Hisz testvérem a búsuló paraszt.*

Juhász Gyula

Dózsa feje

*Fehér gyolcsban, setét éjben,
— Ezeröttszáz tizenégyben —
A kakas épp harmadszor szólt,
Dózsa feje Szegeden volt.*